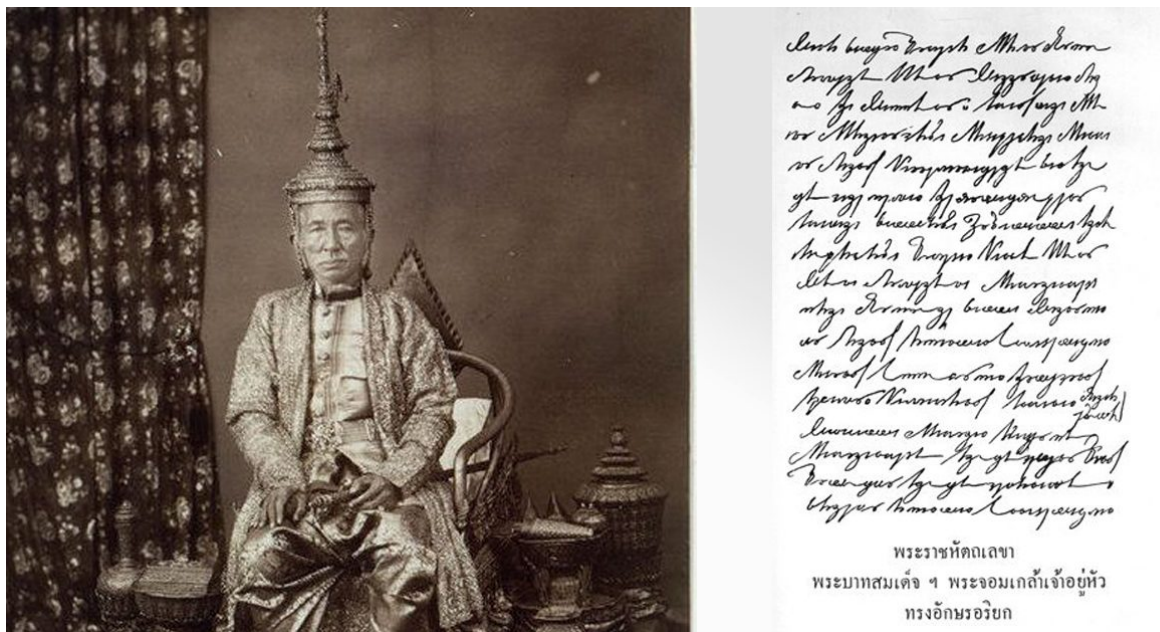

รู้จัก “อริยกะ” อักษรที่รัชกาลที่ 4 “ทรงประดิษฐ์” อักษรนี้คืออะไร ทำไมชื่ออริยกะ ?

ศานติ ภัคดีคำ

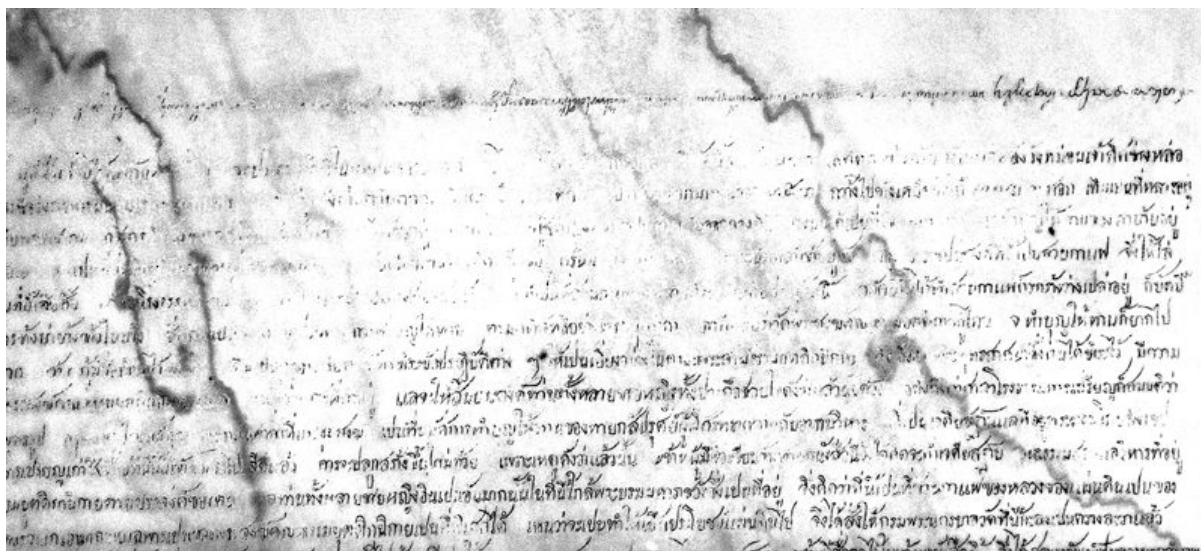

(ซ้าย) รัชกาลที่ 4 (ขวา) พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 4 ทรงอักษรอริยกะ

อักษร “อริยกะ” คืออะไร?

อักษร “อริยกะ” เป็นรูปแบบตัวอักษรประเภทหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในขณะทรงพระผนวชเป็น “พระวชิรญาณเถระ” ทรงประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้เขียนหรือพิมพ์ภาษาบาลีแทนตัวอักษรขอมที่ใช้กันมาแต่เดิม รวมทั้งทรงประดิษฐ์ขึ้นสำหรับใช้เขียนภาษาไทยด้วย (อาจเป็นความต้องการใช้แทนอักษรไทยด้วยก็ได้)

อาจถือได้ว่าการประดิษฐ์ “อักษรอริยกะ” เป็นหนึ่งในกระบวนการปฏิรูปพระพุทธศาสนาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมๆ กับการตั้ง “ธรรมยุติกนิกาย”

จารึกอักษรอริยกะ บรรทัดที่ 1 ของจารึกวัดราชประดิษฐ์ กรุงเทพมหานคร

ทรงประดิษฐ์อักษรอริยกะเมื่อใด

สำหรับช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐ์อักษรอริยกะนั้นไม่ปรากฏชัดเจน สันนิษฐานกันว่าน่าจะทรงประดิษฐ์ขึ้นหลังจากได้เสด็จมาครองวัดบวรนิเวศวิหารแล้ว เพราะในเวลานั้นมีผู้มาถวายตัวเป็นศิษย์เพื่อประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์เป็นจำนวนมาก

และเพื่อให้การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นไปโดยสะดวกจึงน่าจะทรงประดิษฐ์อักษรอริยกะขึ้นสำหรับใช้แทน “อักษรขอม” ที่แต่เดิมถือเป็น “อักษรศักดิ์สิทธิ์” สำหรับเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นภาษาบาลี (เรียกว่า “อักษรขอมบาลี”) และภาษาไทย (เรียกว่า “อักษรขอมไทย”)

รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้มีความรู้ด้านการพิมพ์ ทรงรู้ปัญหาในการหล่อและการเรียงพิมพ์ ด้วยเหตุที่ทรงรู้ภาษาอังกฤษและภาษาละตินจึงน่าจะทรงดัดแปลงอักษรไทยและวิธีการเขียนโดยอาศัยแบบอย่างจาก “อักษรโรมัน” เป็นแม่แบบ

อักษร “อริยกะ” มาจากไหน?

ศิลาจารึกวัดราชประดิษฐ์ เป็นจารึกหินอ่อนสีขาว
จารึกเป็นอักษรอริยกะและอักษรไทยอยู่ที่ผนังด้าน
หลังพระวิหารหลวง

เมื่อพิจารณารูปแบบอักษรอริยกะแล้วจะพบว่าอักษรอริยกะเป็นอักษรที่ได้อิทธิพลรูปแบบตัวอักษรจากอักษร “โรมัน” เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เห็นได้จากรูปแบบตัวอักษรและในลักษณะที่มีการแบ่งอักษรอริยกะเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. อักษรอริยกะตัวพิมพ์
2. อักษรอริยกะตัวเขียน

อักษรอริยกะทั้งสองกลุ่มแม้จะเป็นอักษรอริยกะเช่นเดียวกันแต่ก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันไป เพื่อใช้ในวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน ลักษณะเช่นนี้พบได้ในรูปแบบตัว

อักษร “โรมัน”

นอกจากอิทธิพลทางด้านรูปอักษรแล้ว ในด้านระบบการเขียนหรืออักษรวิธีของอักษรอริยกะปรากฏอิทธิพลอักษรวิธีการเขียนของอักษรโรมันเข้าไปประสมอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในเรื่องการจัดวางรูป “สระ”

ทั้งนี้เพราะลักษณะการวางรูปสระในระบบการเขียนของอุษาคเนย์ เช่น อักษรขอม หรืออักษรไทยนิยมวางสระไว้ทั้งด้านหน้า ด้านบน ด้านล่าง และด้านหลังพยัญชนะ ซึ่งจะเกิดปัญหามากสำหรับการเขียนหรือการพิมพ์

ในระบบการเขียน “อักษรขอม” แล้วจึงมีความยุ่งยาก โดยเฉพาะระบบอักษรที่มีทั้ง “พยัญชนะตัวเต็ม” และ “พยัญชนะตัวเชิง”

ด้วยเหตุนี้เมื่อพระเจ้าวชิรญาณเถระ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทรงประดิษฐ์อักษรอริยกะขึ้น จึงนำจะทรงพยายามที่จะตัดความยุ่งยากในระบบการเขียนในอักษรขอมและอักษรไทยออกไปทั้งหมด

และใช้ตามระบบการเขียนอักษร “โรมัน” ซึ่งง่ายกว่า ทั้งในด้านการเรียงพยางค์และสระ (ซึ่งเขียนเรียงไว้หลังพยางค์ทั้งหมด)

ดังนั้น “อักษรอริยกะ” จึงเป็นอักษรที่ได้รับอิทธิพลทางรูปแบบตัวอักษรและอิทธิพลทางด้านอักษรวิธีในการเขียนจาก “อักษรโรมัน” นั่นเอง

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม พระอารามหลวงสร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจารึกอักษรอริยกะอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ (ภาพจากกรุงเทพฯ ๒๔๘๙-๒๕๓๙, กรมศิลปากร, ๒๕๓๙)

ทำไมต้องเป็นอักษร “อริยกะ”

ทำไมต้องเป็นอักษร “อริยกะ” นี้เป็นเรื่องหนึ่งที่น่าพิจารณา เพราะนอกจากเรื่องการปรับระบบการเขียนแบบหน้ามือเป็นหลังมือ (ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะยากหากจะให้สังคมไทยในเวลานั้นยอมรับรูปแบบอักษรชนิดนี้แทน “อักษรขอม” ที่ใช้กันมานานนับพันปี) อักษรชนิดนี้จะแฝงจุดหมายบางอย่างบางประการหรือไม่

เมื่อพิจารณาจากสภาพสังคมในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เราอาจสังเกตเห็นความผิดปกติบางอย่างกับการจัดการ “พระพุทธศาสนา” ในสังคมกรุงรัตนโกสินทร์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป

ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระเถระผู้ใหญ่แปล “พระธรรมวินัย” อย่างต่อเนื่องเพื่อเทศน์ถวาย และโปรดให้ “จาร” พระไตรปิฎกด้วย “อักษรขอม” ถวายพระอารามต่างๆ เช่น วัดพระเชตุพนฯ ฯลฯ

พระวชิรญาณเถระ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) กลับทรงประดิษฐ์ “อักษรอริยกะ” เพื่อ “พิมพ์” พระธรรมวินัยเผยแพร่แทนการ “จาร” บนใบลาน เช่นเดียวกับที่มิชชันนารี “พิมพ์” คัมภีร์

ไบเบิลสอนศาสนาคริสต์ กรณีนี้อาจเป็นหนึ่งในกระบวนการปรับ “พระพุทธศาสนา” ให้เหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้นก็ได้

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐ์อักษรแบบใหม่ขึ้นแล้วพระราชทานนามว่า “อักษรอริยະ” อาจเนื่องมาจากต้องการแสดงให้เห็นว่าอักษรประเภทนี้เป็นอักษรของ “ผู้เป็นอารยชน” ซึ่งอาจมีความหมายเป็นนัยยะที่แสดงถึงการปรับตัวเข้าหาความเป็น “อริยະ” หรือ “อารยະ” (อาจหมายถึงประเทศตะวันตก)

ดังนั้นการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประดิษฐ์อักษร “อริยະ” ขึ้นใช้ นอกจากจะเพื่อความสะดวกในการศึกษาเล่าเรียนแทนอักษรขอมแล้ว (ซึ่งโดยความเป็นจริงอาจยุ่งยากกว่าเพราะต้องปรับกระบวนการเรียนรู้ใหม่ทั้งหมด) ยังอาจมีนัยยะถึงการปรับเปลี่ยนเข้าหาความเป็นอารยະ (ความเป็นตะวันตก) อีกด้วย

ความแพร่หลายและความเสื่อมของอักษร “อริยະ”

หลักฐานเกี่ยวกับความแพร่หลายของอักษรอริยະมีไม่มากนัก ทราบเพียงว่ามีการนำมาใช้พิมพ์บทสวดมนต์บ้าง พิมพ์หนังสือปาฏิโมกข์บ้าง และพิมพ์หนังสืออื่นๆ บ้าง และใช้แทนหนังสือโบราณที่เคยแพร่หลายมาแต่เดิม แต่ความแพร่หลายนี้ก็จำกัดวงอยู่เฉพาะในวัดบวรนิเวศวิหารเท่านั้น

จารึกอักษรอริยະที่มีใช้ให้เห็นอยู่อย่างชัดเจนในปัจจุบันคือ จารึกวัดราชประดิษฐ์ ซึ่งเป็นจารึกข้อความบนแผ่นหินอ่อนพระราชานิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงการสร้างวัดราชประดิษฐ์ ข้อความที่จารึกด้วยอักษรอริยະ คือข้อความในบรรทัดที่ 1 เป็นอักษรอริยະ ภาษาบาลี เช่นเดียวกับบรรทัดที่ 40-42 ที่จารึกต่อจากข้อความอักษรขอมภาษาบาลี และในข้อความตอนท้ายบรรทัดที่ 77-78 ของจารึกก็จารึกด้วยอักษรอริยະเช่นเดียวกัน

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลาผนวชขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว การใช้อักษรอริยະก็เสื่อมไปในที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมีรูปร่างและระบบอักษรวิธีแตกต่างจากอักษรไทยมากจึงไม่ได้รับความนิยมและค่อยๆ เลิกใช้ไป

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้นำรูปอักษรไทยมาใช้เขียนภาษาบาลีได้ ความจำเป็นที่จะใช้อักษรอริยະเขียนแทนอักษรขอมก็หมดลงในที่สุด

บรรณานุกรม

กำธร สติกรกุล. *ลายสือไทย 700 ปี*. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, 2526.

ตำราฐานภาพ, สมเด็จพระยา. ความทรงจำ. กรุงเทพฯ : มติชน, 2546.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. *คาถาชาดกแลแบบอักษรอริยกะ*.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

ศานติ ภัคดีคำ “รู้จัก “อริยกะ” อักษรที่รัชกาลที่ 4 “ทรงประดิษฐ์” อักษรนี้คืออะไร ทำไมชื่ออริยกะ?”

[ออนไลน์] เผยแพร่วันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2564 เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2564 จาก

https://www.silpa-mag.com/history/article_9934